

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA'NIN “BU ELLER MİYDİ?” ŞİİRİNDEKİ ANLAM DÜNYASI

Mahmut Babacan

■ Edebî hayatını sadece şiire hasreden Fazıl Hüsni Dağlarca, söylemek istediklerini şiirin imkânları vasıtasıyla dile getiren nadir şairlerimizdendir. Onun şiiri çocuklardan mitlere, eşyadan insana, evrenden doğaya, köyden kente, ölüm düşüncesinden Tanrı'ya sığınma arzusuna kadar uzanan birçok kaynaktan beslenmiştir. *Havaya Çizilen Dünya* (1935), *Çocuk ve Allah* (1940), *Daha* (1943) kitaplarındaki şiirleri metafizik unsurlarla ve sezgilerle örülmüştür.

Fazıl Hüsni Dağlarca'nın (1914-2008) daha ilk şiirlerinde heceyi kullanma tekniği bakımından Beş Hececiler'in, metafizik ve kozmik temalar yönünden Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı ve Ahmet Muhip Dıranaş'ın etkisinden söz edilmiş, şiirleriyle özellikle askerlik yaptığı Doğu Anadolu'daki dağ ve bayırlarda tabiatla, yıldızlarla, kozmik âlemle iç içe yaşayan bir kozmik hava yaşattır. Dağlarca'nın tanınmasına yol açan *Çocuk ve Allah*'taki şiirlerinin temelinde zengin ve muhteşem hayallerle kâinat ve insan arasındaki gizemli ilişki yer alır.

Dağlarca, Tacettin Şimşek'in ifadesiyle “*Çocuk ve Allah* adlı ilk eserinde Cumhuriyet Dönemi insanı olarak, dünyayı ve fizikötesini sorgulayan bir ‘ben’in şiirini yazar. Çocuk bakışı ve duyarlılığı ile evrendeki yerini arar. Zaman zaman çocukluk cennetine sığınır. Korkularına ve tereddütlerine rağmen, yaşama sevinci içindedir. Tabiata ve kâinata bakarken hayretle karışık bir çocuk safiyeti içindedir. ‘Ben’i çok güçlü bir bireydir. Yapıp etmelerinin bilincinde olan, sorumluluk yüklenebilen, kendini gerçekleştirmek için aklıyla kalbini eşit oranda kullanabilen insandır. Hayatın sunduğu bütün güzellikleri yaşamak ister, var oluşu kutsar, karşısında hayretle ürperdiği evreni ve tabiatı bir parçası olarak görür. Allah tasavvuru, geleneksel çerçevenin dışındadır. O, öncelikle korkulan değil sevilen ve karşısında serbestçe konuşulabilen bir otoritedir. Aynı zamanda korkulardan kaçış için bir sığınaktır.” (Şimşek, 2018)

BU ELLER MİYDİ?

*Bu eller miydi masallar arasından
Rüyalara uzattığım bu eller miydi?
Arzu dolu, yaşamak dolu,
Bu eller miydi resimleri tutarken uyuyan?*

*Bilyaların aydınlık dünyacıları
Bu eller miydi hayatı o dünyaların?
Altın bir oyun gibi eserdi
Altın tüylerinden mevsimin rüzgârı*

*Topraktan evler yapan bu eller miydi?
Ki şimdi değmekte toprak olan evlere.
El işi vazifelerin önünde
Tırnaklarını yiyerek düşünmek ne iyiydi.*

*Kaybolmuş o çizgilerden
Falcının saadet dedikleri.
O köylü çakısının kestiği yer
Söğüt dallarından düdük yaparken...*

*Bu eller miydi kesen mavi serçeyi?
Birkaç damla kan ki zafer ve kahramanlık.
Yorganın altına saklanarak
Bu eller miydi sevmeyen geceyi?*

*Ayrılmış sevgili oyuncaklardan
Kırmış küçücük şişelerini.
Ve her şeyden ve her şeyden sonra
Bu eller miydi Allaha açılan! (Dağlarca, 2018)*

Bu eserdeki çoğu şiirde Dağlarca, çocuk dünyasının sırlarına girmekte önemli başarı elde etmiştir. Çocuğun eksen olduğu bu şiirler bizi dünyanın sırlarını açmakta, bunu yaparken de açıklayıcı öge olarak çocuk dünyasının duyarlılıklarını kullanmaktadır.

Dağlarca, *Çocuk ve Allah*'ta yoğun olarak, “korku” ve “hayret/hayranlık” duygusunu işlemiştir. Aynı zamanda soru formundaki dil yapılarıyla da varlık, zaman, mekân ilişkisini sorgulamıştır. Ayrıca şair, bu kitapta yer alan şiirlerinde; insanın evrendeki yeri, doğa karşısında duyuları ürkek, çocuksu ve şaşırtıcı bir duyarlılıkla anlatılmaktadır. Dağlarca şiirinin kurduğu çocukluk ülkesi yer yer yetişkin bireyi de içine alır, rüyaları ve hayalleri olan her bireyi kendine dâhil eder. *Çocuk ve Allah* şiir kitabındaki şiirlerde Dağlarca'nın, çocuk merakını bilen, çocuğun öğrenme arzusunu bıkmadan usanmadan işleyen mısralarıyla sık sık karşılaşırız.

İşte bu çalışmamızda Dağlarca'nın *Çocuk ve Allah* isimli eserinde yer alan ve çoğu ders kitabında kendisine sıklıkla yer verilen “Bu Eller miydi?” şiirini çeşitli yönlerden tahlil etmeye ve yorumlamaya çalışalım.

Çocukluğa özlem temasının işlendiği bu şiirde, günlük hayatın gerçekliğine ve hayal ufkuna yer verilerek şiirin çatısı geniş bir alanda inşa edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu şiir, serbest ölçü ile yazılması yönüyle “Garip Akımı” anlayışının izlerini taşımaktadır. Bilindiği gibi “Garip Akımı”na ait kimi şiirlerde akıl çizgisinden duygu çizgisine kayılır, okuyucu düşünce evrenine mizah ve şaşırtma adına iz bırakılır. Her ne kadar *Garip* şiir kitabının ön sözünde başka sanatların şiire karışmasına karşı çıkılmış olsa da bu gruba mensup şairlerin çoğu şiirlerinde yer yer kafiye gibi tekrarlar başvurur, sözcük tekrarları yoluyla da müzikalite oluşturulur. Çoğu zaman halk şiirinin dil ve deyişine özenilir.

Dağlarca'nın “Bu Eller miydi?” şiiri, altı dörtlükten oluşmaktadır; serbest nazım ölçüsüyle, ses ve anlam kaynaşmalarından oluşacak şekilde yazılmıştır. Şiirde kafiye ve redife yer verilmiştir. Kafiye örgüsü yarım kafiye, tam kafiye ve zengin kafiye şeklindedir. Şiirin bütünü değerlendirildiğinde; “Arzu dolu, yaşamak dolu/Bu eller miydi resimleri tutarken uyuyan.” ifadelerinde tecahül-i arif (bilip bilmezlikten gelme) sanatı, “Bilyaların aydınlık dünyacıları” ifadesinde teşhis sanatı, mevsim rüzgârı altına benzetilerek teşbih (benzetme) sanatı kullanılmaktadır. Ayrıca şiirde “Bu eller miydi” ifadesiyle istifham (soru sorma) sanatına yer verildiği görülmektedir. Sekiz kez tekrarlanan “bu eller miydi” sorusu, şiirde belli anlamı vurgulamak içindir.

“Bu eller miydi?” şiiri, bir çocuğun gözünden yine çocukluk dönemine ait bir muhasebenin yapıldığı bir şiirdir. Şiiri sürükleyen eylemler ellerle ilgilidir. Bir bakıma eller bu şiirin eyleyici öznesidir. Şair, öznenin bebeklik döneminden başlayarak çocukluk hatta ergenlik yıllarına kadar yaklaşan bir süreçte ellerin işlediği eylemlerin dökümünü yapar. Şairin bebekken masallar arasından rüyalara uzattığı eller, biraz büyüyünce bu kez uykuya geçerken resimleri tutar.

Bir sonraki dönem, çocuğun sokakla tanıştığı dönemdir. Çocuk bilyelerle (mis-ket) oynamaya başlar. Ergenlik çağına giderken de topraktan evler yapmanın zamanıdır. Şair öznenin ağzından şiirin yazılma zamanını belirtir: “Topraktan evler yapan bu eller miydi?/Ki şimdi değmekte toprak olan evlere.”

Mısraların ilki çocukluk dönemine, ikincisi anlatma zamanına aittir. Böylece şair geçmişle bugün arasında bağ kurar. Şiirin bir sonraki öbeğinde, çocuğun artık okula gittiğini görürüz. Çocuk artık okulda düşünmeyi öğrenir. Ellerini kendi icatlarının aleti olarak kullanmaya başlar. Düdük yaparken ilk vukuatını yapar, kendi elini keser. Fakat aynı zamanda benliğinin acı ve vahşi yanını da savunmasız bir serçeyi öldürdüğü zaman keşfeder. Bu eylem, onda suçluluk ve pişmanlık duygusunun uyanmasını sağlar.

Şiirin son dördlüğünde ise öznenin duyduğu pişmanlık nedeniyle eller Allah’a açılır ve suçlarının bağışlanması için Allah’a dua eder. Dağlarca bu şiirinde, çocukluk dönemine ait eylemlerin ördüğü bir süreci çocuksu bir dille, fakat bir yetişkin duyarlılığı ve dikkatiyle anlatmayı başarmıştır. Bu şiirde dikkati çeken önemli dil özelliği de Dağlarca’nın alışılmadık bağdaştırmalar kurması ve yeni ve özgün benzetmeler yapmasıdır. Bu şiir Dağlarca’nın bireysel dil ve üslubunun karakteristik yapısına ilişkin ipuçlarını vermektedir.

Tekrar sanatı, Dağlarca’nın *Çocuk ve Allah* kitabındaki birçok şiirinde sıklıkla görülen bir sanattır. Dağlarca, incelememize konu olan bu şiire adını veren “Bu eller miydi?” sorusunu sekiz kez tekrarlamaktadır. Bilindiği gibi “tekrir” şiirde anlamı güçlendirmek, vurguyu pekiştirmek, sesi çoğaltmak amacıyla başvuru- lan bir sanattır. Şimdi tekrarlanan bu sorunun şiirdeki anlam karşılıklarını bir tablo ile göstermeye çalışalım:

ÇOCUKLUK ELLERİ	ÇOCUKLUK ZAMANINI BETİMLEYEN ANLAM KARŞILIKLARI
“masallar arasından rüyalara uzattığım bu eller”	Masal dünyasında ve rüyalarda kalmış günler
“Arzu dolu, yaşamak dolu, bu eller”	Arzu ve yaşama isteği dolu günler
“Resimleri tutarken uyuyan eller”	Resim yapmakla geçen günler
“Bilyaların aydınlık dünyacıkları” hayatı o dünyaların	Oyunla geçen ve oyunun yaşam biçimi olduğu günler
“Altın tüylerinden mevsimin rüzgârı altın bir oyun gibi esedi.”	Huzur dolu parlak günler
“Topraktan evler yapan eller”	Oyun oynanan günler
“El işi ödevi karşısında tırnakları yenen eller”	Okul çağının sorumluluk ve endişeli günleri

“Söğüt dallarından düdük yaparken köylü çakısının kestiği çizgileri olan eller”	Yaşandığında acı duyulan, yaşlanınca mutlulukla hatırlanan günler
“Mavi serçeyi zafer ve kahramanlık uğruna birkaç damla kanını akıtarak kesen eller”	Çocukluğun kural tanımayan umursamaz günleri
“Geceyi sevmeyen ve yorganın altında saklanan eller”	Sessizlik ve karanlıktan korkulan günler
“Sevdiği oyuncaklarından ayrılmış, küçük şişeleri kırmış eller.”	Çocukluktan uzaklaşmış, yaşlılık günleri
“Allaha açılan, yalvaran eller”	Bilerek bilmeyerek yaptığı hatalardan af dilenen dua edilen günler.

Bu şiirden yola çıkarak diyebiliriz ki Dağlarca'nın *Çocuk ve Allah* kitabındaki şiirlerin çoğunda çocuklar veya çocukluğunu yitirmemiş olan büyükler kendilerini ve çocukluklarını bulabileceklerdir. Afşar Timuçin'in de dediği gibi, “belki çocuklar henüz büyümedikleri için onda bazı şeyleri anlamakta güçlük çekebilirler, ama önemli olan bugün olmasa da yarın onların güzelim dünyalarını bu mısralarda görecektir olmalarıdır.” Gerçekte çocukluk diye görmeden geçtiğimiz dünya, “renkleriyle, kokularıyla, sevinçleriyle, ürküntüleriyle gerçek insanın indirgenemez dünyasıdır.” (Timuçin, 2011: 240)

Büyüdüğümüzde çocukluk yıllarını hatırlayış bir arayış olduğu kadar bir sığınmadır. Dünyanın sıkıntılarından kaçıp çocukluğumuza bir anneye sığınır gibi sığınırız. Hayat bütün ağırlığıyla duyulduğunda her şey tam bir somutlukla yaşandığında “nedamet” duymaya başlarız. Çocukluğun sınır tanımaz esintili dünyası en üst noktada bizi “mutlak”la buluşturur.

Afşar Timuçin'e göre çocukluğa özlem bir kaçış olmaktan çok hayatla hesaplaşmadır. İnsanı anlamak için dönüp dönüp çocukluğa varmak gerekir. Çocukluğun dışında hiçbir şey bize bizi tam olarak doğru biçimde anlatamaz.

Çocuk ve Allah şiirlerinde kendine özgü tasavvuf anlayışı ortaya koyan Dağlarca'nın bu şiirde de maddi âlemden mistik âleme açılım gösterme nesnesi olarak “el” metaforunu kullandığını görürüz. Bu şiirde özellikle “Masallar arasından/ Rüyalara uzattığı” ibaresindeki “eller”, iki âlem arasındaki perdeyi aralama nesnesidir. Şiirin sonundaki “eller” bu kez varlık formunda duyu işlevi gören bir işlev taşımaktadır. Özellikle “Ve her şeyden ve her şeyden sonra/Bu eller miydi Allah'a açılan!” mısralarındaki “eller”, bu defa “Allah'a” yani varoluşun asli unsuru olan cevhere uzanmaktadır.

Çocuk ve Allah'taki kimi şiirlerinde olduğu gibi bu şiirde de Dağlarca, Necip Fazıl ve Âsaf Hâlet Çelebi'de olduğu gibi gelenekle buluşmanın bir yolu ve aracı olarak mistisizme sığınmış gibi görünür. Çağdaşları olan Necip Fazıl'ın üçüncü dönem şiirlerinde tasavvufi gelenekle doğrudan teması, Âsaf Hâlet Çelebi'nin de Hint mistisizmine yönelen şiiri bir tarafa bırakılırsa Fazıl Hüsni Dağlarca, kültür ve gelenek açısından beslendiği kaynağa Batı mistisizmi üzerinden dolaşarak yönelim gösteren devrin en önemli şairlerinden biridir.

Kaynaklar

- Akıncı, Ahmet Gündüz, "Fazıl Hüsni Dağlarca'nın "Bu Eller Miydi" Şiirinin Ontolojik Analiz Yöntemiyle Yorumlanması" *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, Temmuz 2019, C 9, S 2, s. 433-448.
- Dağlarca, Fazıl Hüsni, *Çocuk ve Allah*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.
- Kahraman, Âlim, "Fazıl Hüsni Dağlarca", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, genel ağ: <http://islamansiklopedisi.org.tr/daglarca--husnu>
- Şimşek, Tacettin, "Fazıl Hüsni Dağlarca", *Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2018, genel ağ: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fazil-husnu-daglarca>
- Timuçin, Afşar, "Benim İçin Dağlarca Çocuk ve Allah Şairidir", *Fazıl Hüsni Dağlarca'ya Armağan Kitabı*, Ed.: Konur Ertop, Özgen Kılıçarslan,, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Ankara 2011.